

LBRIS

We know
books

中國哲學小史
馮友蘭著

[Titlul chinezesc redactat de doamna Fang Chao-ying]

FUNG YU-LAN

EDITATĂ DE DERK BODDE

O SCURTĂ ISTORIE
A FILOZOFIEI
CHINEZE

Traducere din limba engleză
IRINA ACASANDREI

FUNG YU-LAN

O scurtă istorie a filozofiei chineze / Yu-Lan Fung ; trad. din lb. engleză: Irina Acasandrei ; ed. de Derk Bodde. - București : RAO Distribuție, 2026

Conține bibliografie. - Index

ISBN 978-630-352-094-0

I. Acasandrei, Irina (trad.)

II. Bodde, Derk (ed.)

1

RAO Distribuție

Bd. Regiei 6B, Bloc 2, Et. 4, Sector 6, București, România

www.raobooks.com

www.rao.ro

FUNG YU-LAN

A Short History of Chinese Philosophy

Copyright © 1948 by The Macmillan Company

Copyright renewed © 1976 by Chung Lino and Derk Bodde

Toate drepturile rezervate

Publicată inițial de Free Press, o divizie a Simon & Schuster, Inc.

O scurtă istorie a filozofiei chineze

Copyright © RAO Distribuție, 2022

Pentru versiunea în limba română

2026

ISBN 978-630-352-094-0

Cuprins

INTRODUCEREA EDITORULUI	13
PREFAȚA AUTORULUI	23
CAPITOLUL 1: SPIRITUL FILOZOFIEI CHINEZE	27
Locul filozofiei în civilizația chineză. Problematica și spiritul filozofiei chineze. Modul în care se exprimau filozofii chinezi. Bariera lingvistică.	
CAPITOLUL 2: CONTEXTUL FILOZOFIEI CHINEZE	44
Contextul geografic al poporului chinez. Contextul economic al poporului chinez. Valoarea agriculturii. „Reversul este mișcarea lui <i>Tao</i> “. Idealizarea naturii. Sistemul familial. Lumescul și non-lumescul. Arta și poezia chineză. Metodologia filozofiei chineze. Țările maritime și țările continentale. Permanentul și schimbătorul în filozofia chineză.	
CAPITOLUL 3: ORIGINEA ȘCOLILOR	60
Ssu-ma T'an și cele Șase Școli. Liu Hsin și teoria sa despre originea școlilor. O revizuire a teoriei lui Liu Hsin.	

CAPITOLUL 4: CONFUCIUS, PRIMUL PROFESOR

70

Confucius și cele Șase Clasice. Confucius ca educator. Rectificarea numelor. Bunătatea inimii și dreptatea. *Chung* și *shu*. Cunoașterea de *Ming*. Dezvoltarea spirituală a lui Confucius. Poziția lui Confucius în istoria chineză.

CAPITOLUL 5: MO TZU, PRIMUL OPOONENT
AL LUI CONFUCIUS

83

Contextul social al Școlii mohiste. Critica lui Mo Tzu la adresa confucianismului. Iubirea atotcuprinzătoare. Voia lui Dumnezeu și existența spiritelor. O aparentă inconsecvență. Originea statului.

CAPITOLUL 6: PRIMA FAZĂ A TAOISMULUI:
YANG CHU

97

Taoiștii timpurii și retrașii. Ideile fundamentale ale lui Yang Chu. Ilustrații ale ideilor lui Yang Chu. Ideile lui Yang Chu așa cum apar în *Lao-tzu* și *Chuang-tzu*. Dezvoltarea taoismului.

CAPITOLUL 7: RAMURA IDEALISTĂ
A CONFUCIANISMULUI: MENCIOUS

106

Bunătatea naturii umane. Diferența fundamentală dintre confucianism și mohism. Filozofie politică. Misticismul.

CAPITOLUL 8: ȘCOALA NUMELOR

121

Școala numelor și „dezbătătorii“. Teoria relativității a lui Hui Shih. Teoria universalilor a lui Kung-sun

Lung. Semnificația teoriilor lui Hui Shih și Kung-sun Lung.

CAPITOLUL 9: A DOUA FAZĂ A TAOISMULUI:

LAO TZU

136

Lao Tzu, omul, și *Lao-tzu*, cartea. *Tao*, cel de nenumit. Legea invariabilă a naturii. Comportamentul uman. Teoria politică.

CAPITOLUL 10: A TREIA FAZĂ A TAOISMULUI:

CHUANG TZU

150

Chuang Tzu, omul și *Chuang-tzu*, cartea. Calea spre fericirea relativă. Filozofie politică și socială. Emoție și rațiune. Calea spre fericirea absolută. Perspectiva limitată. Perspectiva superioară. Cunoașterea nivelului înalt. Metodologia misticii.

CAPITOLUL 11: ULTIMII MOHIȘTI

167

Discuții despre cunoaștere și nume. Discuții despre dialectică. Clarificarea iubirii atotcuprinzătoare. Apărarea iubirii atotcuprinzătoare. Critica altor școli.

CAPITOLUL 12: ȘCOALA YIN-YANG ȘI COSMOGONIA
TIMPURIE CHINEZĂ

180

Cele șase clase de arte oculte. Cele cinci elemente descrise în „Marea Normă“. „Instrucțiunile lunare“. Tsou Yen. O filozofie a istoriei. Principiile *Yin* și *Yang* așa cum sunt descrise în „Apendicele“ *Cărții schimbărilor*.

CAPITOLUL 13: RAMURA REALISTĂ

A CONFUCIANISMULUI: HSÜN TZU 197

Poziția omului. Teoria naturii umane. Originea moralității. Teoria riturilor și a muzicii. Teorii logice. Sofismele altor școli.

CAPITOLUL 14: HAN FEI TZU ȘI ȘCOALA

LEGALISTĂ 211

Contextul social al legaliştilor. Han Fei Tzu, sintetizatorul Școlii legaliste. Filozofia legalistă a istoriei. Modul de guvernare. Legalismul și taoismul. Legalismul și confucianismul.

CAPITOLUL 15: METAFIZICA CONFUCIANISTĂ 224

Principiile lucrurilor. *Tao*-ul nașterii lucrurilor. *Tao*-ul transformării lucrurilor. Calea de mijloc și armonia. Comunul și obișnuitul. Iluminarea și perfecțiunea.

CAPITOLUL 16: POLITICA MONDIALĂ ȘI
FILOZOFIE MONDIALĂ 238

Condiții politice premergătoare unificării de către dinastia Ch'in. Unificarea Chinei. Marea Învățătură. Tendința eclectică în *Hsün-tzu*. Tendința eclectică în *Chuang-tzu*. Eclecticismul lui Ssu-ma T'an și Liu Hsin.

CAPITOLUL 17: TEORETICIANUL IMPERIULUI
HAN: TUNG CHUNG-SHU 253

Fuziunea școlilor *Yin-Yang* și confucianiste. Teoria cosmologică. Teoria naturii umane. Etica socială.

Filozofia politică. Filozofia istoriei. Interpretarea *Ch'un Chiu*. Trei etape ale progresului social.

CAPITOLUL 18: ASCENSIUNEA CONFUCIANISMULUI
ȘI RENAȘTEREA TAOISMULUI 268

Unificarea gândirii. Poziția lui Confucius în gândirea dinastiei Han. Controversa dintre școala Textului Vechi și școala Textului Nou. Yang Hsiung și Wang Ch'ung. Taoismul și budismul. Context politic și social.

CAPITOLUL 19: NEO-TAOISMUL: RAȚIONALIȘTII 284

Renașterea interesului pentru Școala numelor. O reinterpretare a lui Confucius. Hsiang Hsiu și Kuo Hsiang. *Tao* este „Nimicul“. „Auto-transformarea“ lucrurilor. Instituții și morală. *Yu-wei* și *Wu-wei*. Cunoaștere și imitație. Egalitatea lucrurilor. Libertatea absolută și fericirea absolută.

CAPITOLUL 20: NEO-TAOISMUL:
SENTIMENTALIȘTII 300

Feng Liu și spiritul romantic. „Grădina Plăcerii lui Yang Chu“. A trăi conform impulsului. Factorul emoțional. Factorul sexual.

CAPITOLUL 21: FUNDAMENTELE BUDISMULUI
CHINEZESC 312

Introducerea și dezvoltarea budismului în China. Concepte generale ale budismului. Teoria adevărului dublu. Filozofia lui Seng-chao. Filozofia lui Tao-sheng.

CAPITOLUL 22: CH'ANISMUL: FILOZOFIA TĂCERII 328

Relatarea tradițională a originii ch'anismului. Primul Principiu este inexprimabil. Metoda cultivării. Iluminarea Subită. Atingerea non-atingerii.

CAPITOLUL 23: NEO-CONFUCIANISMUL: COSMOLOGIȘTII 341

Han Yü și Li Ao. Cosmologia lui Chou Tun-yi. Metoda cultivării spirituale. Cosmologia lui Shao Yung. Legea evoluției lucrurilor. Cosmologia lui Chang Tsai.

CAPITOLUL 24: NEO-CONFUCIANISMUL: ÎNCEPUTUL CELOR DOUĂ ȘCOLI 359

Ideea lui Ch'eng Hao despre jen. Originea ideii de *Li* a Școlii Ch'eng-Chu. Conceptul lui Ch'eng Yi despre *Li*. Metoda de gestionare a emoțiilor. Căutarea fericirii.

CAPITOLUL 25: NEO-CONFUCIANISMUL: ȘCOALA IDEILOR PLATONICE 374

Poziția lui Chu Hsi în istoria chineză. *Li* sau Principiu. *T'ai Chi* sau Supremul Ultim. *Ch'i* sau Materie. Natura și mintea. Filozofia politică. Metoda cultivării spirituale.

CAPITOLUL 26: NEO-CONFUCIANISMUL: ȘCOALA MINȚII UNIVERSALE 390

Concepția lui Lu Chiu-yüan despre minte. Concepția lui Wang Shou-jen despre

univers. „Virtutea ilustră“. Cunoașterea intuitivă. „Rectificarea activităților“. Atenția minții. Critica budismului.

CAPITOLUL 27: INTRODUCEREA FILOZOFIEI OCCIDENTALE 404

Reacția împotriva neo-confucianismului. Mișcarea pentru o religie confucianistă. Introducerea gândirii occidentale. Introducerea filozofiei occidentale.

CAPITOLUL 28: FILOZOFIA CHINEZĂ ÎN LUMEA MODERNĂ 420

Filozoful și istoricul filozofiei. Producția filozofică în timpul războiului. Natura filozofiei. Sferele vieții. Metodologia metafizicii.

BIBLIOGRAFIE 433**INDEX 443**

✧ CAPITOLUL 1 ✧

SPIRITUL FILOZOFIEI CHINEZE

Locul pe care l-a ocupat filozofia în civilizația chineză a fost comparabil cu cel al religiei în alte civilizații. În China, filozofia a fost preocuparea fiecărei persoane educate. În vremurile de demult, dacă un om primea vreo educație, aceasta începea cu studiul filozofiei.

Când copiii mergeau la școală, primele cărți pe care erau învățați să le citească erau cele „Patru Cărți”: *Analectele lui Confucius*, *Cartea lui Mencius*, *Marea Învățătură* și *Doctrina Căii de Mijloc*. Cele „Patru Cărți” au fost cele mai importante texte ale filozofiei neo-confucianiste. Uneori, atunci când copiii abia începeau să învețe caracterele, li se dădea să citească un fel de manual. Acesta era cunoscut sub numele de *Clasicul celor Trei Caractere* și se numea astfel pentru că fiecare propoziție din carte era alcătuită din trei caractere, aranjate astfel încât, atunci când erau recitate, produceau un efect ritmic și îi ajutau pe copii să le memoreze mai ușor. Această carte era, în realitate, un abecedar, iar prima afirmație din ea este că „natura omului este, la origine, bună”. Aceasta este una dintre ideile fundamentale ale filozofiei lui Mencius.

Locul filozofiei în civilizația chineză

Pentru occidentalul care observă cât de mult este pătrunsă viața poporului chinez de confucianism, poate părea că acesta este o religie. De fapt, însă, confucianismul nu este mai mult o religie decât,

să zicem, platonismul sau aristotelismul. Este adevărat că cele *Patru Cărți* au fost „Biblia” poporului chinez, dar în ele nu există nicio poveste a creației și nici mențiuni despre rai sau iad.

Desigur, termenii „filozofie” și „religie” sunt ambigui. Pot avea înțelesuri foarte diferite pentru oameni diferiți. Când vorbesc despre filozofie sau religie, oamenii pot avea în minte idei cu totul diferite despre ce sunt acestea. Pentru mine, filozofia înseamnă gândire reflexivă și sistematică asupra vieții. Nu toți oamenii meditează reflexiv asupra vieții, iar dintre cei care o fac, și mai puțini gândesc sistematic. Un filozof *trebuie* să filozofeze; adică să reflecteze asupra vieții și apoi să-și exprime gândurile în mod sistematic.

Acest tip de gândire este numit reflexiv deoarece are ca obiect viața. Teoria vieții, teoria universului și teoria cunoașterii apar toate din acest tip de gândire. Teoria universului ia naștere deoarece universul este fundalul vieții – scena pe care se desfășoară drama existenței. Teoria cunoașterii apare deoarece gândirea este ea însăși cunoaștere. Potrivit unor filozofi occidentali, pentru a putea gândi, trebuie mai întâi să aflăm ce putem gândi; cu alte cuvinte, înainte de a începe să reflectăm asupra vieții, trebuie mai întâi să „ne gândim gândirea”.

Astfel de teorii sunt toate produse ale gândirii reflexive. Chiar și conceptele de viață, de univers și de cunoaștere sunt rezultatul acestei gândiri. Indiferent dacă reflectăm asupra vieții sau vorbim despre ea, ne aflăm cu toții în mijlocul ei. Și indiferent dacă gândim sau vorbim despre univers, suntem cu toții parte din el. Acum, ceea ce filozofii numesc „univers” nu este același lucru cu ceea ce au în vedere fizicienii când se referă la el. Pentru filozofi, universul este *totalitatea a tot ceea ce există*. Este echivalentul a ceea ce filozoful chinez Hui Shih numea „Marele Unu”, definit ca „acel ceva dincolo de care nu mai există nimic”. Așadar, fiecare ființă și fiecare lucru trebuie considerate parte a universului. Când cineva reflectează asupra universului, practică gândirea reflexivă.

Când gândim despre cunoaștere sau vorbim despre ea, aceste procese sunt ele însele cunoaștere. Pentru a folosi o expresie a lui Aristotel,

este „gândire asupra gândirii”; și aceasta este gândirea reflexivă. Aici apare cercul vicios urmat de acei filozofi care insistă că, înainte de a gândi, trebuie mai întâi să ne gândim gândirea – ca și cum am avea o altă facultate cu care să gândim despre gândire! De fapt, facultatea cu care gândim despre gândire este aceeași cu cea cu care gândim în general. Dacă suntem sceptici în privința capacității gândirii noastre de a înțelege viața și universul, avem același motiv să fim sceptici și în privința capacității gândirii noastre de a înțelege gândirea însăși.

Religia are, de asemenea, legătură cu viața. În centrul fiecărei mari religii se află o filozofie. De fapt, fiecare religie importantă *este* o filozofie însoțită de o anumită suprastructură, alcătuită din superstiții, dogme, ritualuri și instituții. Aceasta este ceea ce eu numesc religie.

Dacă înțelegem termenul „religie” în acest sens – care, de altfel, nu diferă prea mult de uzul comun –, putem vedea că confucianismul nu poate fi considerat o religie. Oamenii s-au obișnuit să spună că în China existau trei religii: confucianismul, taoismul și budismul. Dar, așa cum am văzut, confucianismul nu este o religie. În ceea ce privește taoismul, există o distincție între taoismul ca filozofie, numit *Tao chia* (școala taoistă), și taoismul ca religie, numit *Tao chiao* (religia taoistă). Învățăturile lor nu sunt doar diferite, ci chiar contradictorii. Taoismul filozofic promovează doctrina urmării naturii, în timp ce taoismul religios promovează doctrina acțiunii *impotriva* naturii. De exemplu, potrivit lui Lao Tzu și Chuang Tzu, viața urmată de moarte este cursul firesc al naturii, iar omul ar trebui să urmeze acest curs natural cu calm. Însă învățătura principală a religiei taoiste este compusă din principiul și tehnica evitării morții – ceea ce înseamnă, în mod explicit, acțiune *impotriva* naturii. Religia taoistă are spiritul științei, adică dorința de a cuceri natura. Dacă cineva este interesat de istoria științei chineze, scrierile taoiștilor religioși oferă multe informații relevante.

În ceea ce privește budismul, există de asemenea o distincție între budismul ca filozofie, numit *Fo hsüeh* (învățătura budistă), și

budismul ca religie, numit *Fo chiao* (religia budistă). Pentru chinezul educat, filozofia budistă este mult mai interesantă decât religia budistă. Este destul de obișnuit ca atât călugări budiști, cât și călugări taoiști să participe împreună la serviciile funerare chineze. Poporul chinez abordează chiar și religia într-un mod filozofic.

În prezent, mulți occidentali știu că poporul chinez a fost mai puțin preocupat de religie decât alte popoare. De exemplu, într-unul dintre articolele sale, intitulat „Dominant Ideas in the Formation of Chinese Culture”¹, profesorul Derk Bodde afirmă: „[Chinezii] nu sunt un popor pentru care ideile și activitățile religioase constituie o parte esențială și copleșitoare a vieții... Este etica (în special etica confucianistă), și nu religia (cel puțin nu religia într-o formă formală și organizată), cea care a oferit fundamentul spiritual al civilizației chineze... Toate acestea, desigur, marchează o diferență de importanță fundamentală între China și majoritatea celorlalte mari civilizații, în care biserica și preoțimea au jucat un rol dominant”.

Într-un sens, acest lucru este cu adevărat valabil. Dar putem întreba: de ce este așa? Dacă dorința pentru ceva dincolo de lumea actuală și prezentă nu este una dintre aspirațiile înnăscute ale omenirii, cum se explică faptul că, pentru majoritatea oamenilor, ideile și activitățile religioase constituie o parte esențială și copleșitoare a vieții? Iar dacă această dorință este una dintre aspirațiile fundamentale ale omului, de ce ar fi poporul chinez o excepție? Când se afirmă că etica, și nu religia, a oferit fundamentul spiritual al civilizației chineze, se sugerează oare faptul că chinezii nu sunt conștienți de acele valori care sunt mai presus de cele morale?

Valorile care sunt mai înalte decât cele morale pot fi numite valori super-morale. Iubirea față de om este o valoare morală, în timp ce iubirea față de Dumnezeu este o valoare super-morală. Unii ar putea fi înclinați să numească acest tip de valoare o valoare

religioasă. Dar, în opinia mea, această valoare nu este limitată la religie – decât dacă prin religie se înțelege altceva decât ceea ce am definit anterior. De exemplu, iubirea față de Dumnezeu în creștinism este o valoare religioasă, în timp ce iubirea față de Dumnezeu în filozofia lui Spinoza nu este, deoarece ceea ce Spinoza numea „Dumnezeu” este, de fapt, universul. Strict vorbind, iubirea față de Dumnezeu în creștinism nu este cu adevărat o valoare super-morală. Asta pentru că Dumnezeu, în creștinism, este o persoană, iar iubirea omului față de Dumnezeu este comparabilă cu iubirea unui fiu față de tatăl său – ceea ce este o valoare morală. Prin urmare, iubirea față de Dumnezeu în creștinism este discutabilă ca valoare super-morală. Este o valoare cvasi super-morală, în timp ce iubirea față de Dumnezeu în filozofia lui Spinoza este o valoare super-morală autentică.

Pentru a răspunde întrebărilor de mai sus, aș spune că dorința pentru ceva dincolo de lumea actuală și prezentă este una dintre aspirațiile înnăscute ale omenirii, iar poporul chinez nu face excepție. Chinezii nu s-au preocupat prea mult de religie pentru că s-au concentrat profund asupra filozofiei. Ei nu sunt religioși pentru că sunt filozofici. În filozofie își satisfac dorința pentru ceea ce este dincolo de lumea prezentă. Tot în filozofie, valorile super-morale sunt exprimate și apreciate, iar trăind conform filozofiei, aceste valori super-morale sunt trăite.

Potrivit tradiției filozofiei chineze, funcția acesteia nu este creșterea cunoașterii pozitive (prin cunoaștere pozitivă înțeleg informații referitoare la fapte concrete), ci înălțarea minții – o aspirație către ceea ce este dincolo de lumea actuală și prezentă, și către valori mai presus de cele morale. *Lao-tzu* a spus: „A lucra asupra învățării înseamnă a crește zi de zi; a lucra asupra *Tao*-ului (Calea, Adevărul) înseamnă a scădea zi de zi” (vezi cap. 48). Nu mă preocupă diferența dintre creștere și descreștere, și nici nu sunt pe deplin de acord cu această afirmație a lui *Lao-tzu*. O citez doar pentru a arăta că, în tradiția filozofiei chineze, există o distincție între a

¹ *Journal of the American Oriental Society*, vol. 62, nr. 4, pp. 293–299. Reprodus în *China*, pp. 18–28 (ed. H.F. MacNair), University of California Press, 1946.

lucra asupra învățării și a lucra asupra *Tao*-ului (Căii). Scopul celei dintâi este ceea ce eu numesc creșterea cunoașterii pozitive, iar al celei de-a doua este înălțarea minții. Filozofia aparține celei de-a doua categorii.

Viziunea conform căreia funcția filozofiei, în special a metafizicii, nu este creșterea cunoașterii pozitive este susținută și de școala vieneză din filozofia occidentală contemporană, deși dintr-un unghi diferit și cu un scop diferit. Nu sunt de acord cu această școală care consideră că funcția filozofiei este doar clarificarea ideilor și că natura metafizicii este doar „o lirică a conceptelor”. Cu toate acestea, în argumentele lor se poate observa clar că filozofia, în special metafizica, ar deveni lipsită de sens dacă ar încerca să ofere informații despre fapte concrete.

Religia oferă informații despre fapte concrete. Dar informațiile oferite de religie nu sunt în armonie cu cele oferite de știință. Astfel, în Occident a existat un conflict între religie și știință. Acolo unde știința avansează, religia se retrage; iar autoritatea religiei scade pe măsură ce știința progresează. Tradiționaliștii au regretat acest fapt și i-au compătimit pe cei care au devenit nereligioși, considerându-i degenerați. Aceștia merită într-adevăr compasiune, dacă, în afară de religie, nu au altă cale de acces către valorile superioare. Când oamenii renunță la religie și nu au un substitut, pierd și valorile înalte.

Trebuie să se limiteze la treburi lumești și să nu aibă nimic de-a face cu cele spirituale. Din fericire, însă, pe lângă religie există filozofia, care i-a oferit omului o alternativă. Atunci când se confruntă cu filozofia, pentru a se familiariza cu valorile superioare, omul nu trebuie să o ia pe calea ocolită oferită de rugăciuni și ritualuri. Valorile superioare cu care omul a făcut cunoștință prin filozofie sunt chiar mai pure decât cele dobândite prin religie, deoarece nu sunt amestecate cu imaginație și superstiție. În lumea viitorului, omul va avea filozofia în locul religiei. Acest lucru este în concordanță cu tradiția chineză. Nu este necesar ca omul să fie

religios, dar *este* necesar să fie filozofic. Când este filozofic, are optimele binecuvântări ale religiei.

Problema și spiritul filozofiei chineze

Cele menționate mai sus sunt o discuție generală despre natura și funcția filozofiei. În următoarele comentarii voi vorbi mai specific despre filozofia chineză. Există un curent principal în istoria filozofiei chineze, care poate fi numit spiritul filozofiei chineze. Pentru a înțelege acest spirit, trebuie mai întâi să clarificăm problema pe care majoritatea filozofilor chinezi au încercat să o rezolve.

Există tot felul de oameni și de situații. În legătură cu oricare dintre aceste tipuri, există cea mai înaltă formă de realizare de care este capabil orice tip de om. De exemplu, sunt oamenii angajați în politica practică. Cea mai înaltă formă de realizare pentru această clasă de oameni este cea a marelui om de stat. La fel și în domeniul artei, cea mai înaltă formă de realizare de care sunt capabili artiștii este cea a marelui artist. Deși există aceste clase diferite de oameni, toți sunt însă oameni. Care este cea mai înaltă formă de realizare de care este capabil un om, ca *om*? Potrivit filozofilor chinezi, nu este nimic mai puțin decât a fi un înțelept, iar cea mai înaltă realizare a unui înțelept este identificarea sa cu universul. Problema este: dacă oamenii vor să realizeze această identificare, trebuie neapărat să abandoneze societatea sau chiar să nege viața?

Potrivit unor filozofi, acest lucru este necesar. Buddha a spus că viața însăși este rădăcina și izvorul suferinței vietii. De asemenea, Platon a spus că trupul este închisoarea sufletului. Și unii dintre taoiști au spus că viața este o excrescență, o tumoare, iar moartea trebuie privită ca o spargere a tumorii. Toate aceste idei reprezentate o viziune care implică separarea de ceea ce ar putea fi numită plasa încurcată a lumii materiale corupte; și, prin urmare, dacă cea mai înaltă realizare a unui înțelept trebuie să fie atinsă, el trebuie

să abandoneze societatea și chiar viața însăși. Doar astfel poate fi atinsă eliberarea finală. Acest tip de filozofie este ceea ce este cunoscut în general sub numele de „filozofie transcendentă“.

Există un alt tip de filozofie care pune accent pe ceea ce există în societate, cum ar fi relațiile și trebuirile umane. Acest tip de filozofie vorbește doar despre valori morale și este incapabil sau nu dorește să vorbească despre cele super-morale. Acest tip de filozofie este descris în general ca fiind „lumesc“. Din perspectiva unei filozofii lumești, o filozofie transcendentă este prea idealistă, nu are nicio utilitate practică și este negativă. Din perspectiva unei filozofii transcendente, o filozofie lumească este prea realistă, prea superficială. Poate fi pozitivă, dar este precum mersul rapid al unui om care a luat-o pe un drum greșit: cu cât merge mai repede, cu atât se rătăcește mai mult.

Există mulți oameni care spun că filozofia chineză este o filozofie lumească. Este greu de afirmat că acești oameni au în totalitate dreptate sau nu au dreptate în totalitate. Privind lucrurile doar în mod superficial, oamenii care susțin această opinie nu se poate spune că greșesc, deoarece, conform viziunii lor, filozofia chineză, indiferent de diferitele sale școli de gândire, este direct sau indirect preocupată de guvernare și etică. Prin urmare, la suprafață, se ocupă în principal de societate, nu de univers; de funcțiile zilnice ale relațiilor umane, nu de iad și rai; de viața prezentă a omului, nu de viața sa în lumea de apoi. Când a fost întrebat odată de un discipol despre sensul morții, Confucius a răspuns: „Încă neînțelegând viața, cum poți înțelege moartea?“ (*Analecte*, XI, 11). Iar Mencius a spus: „Înțeleptul este culmea relațiilor umane“ (*Mencius*, IVa, 2), ceea ce, luat literal, înseamnă că înțeleptul este omul moralmente perfect în societate. Dintr-un punct de vedere superficial, cu omul ideal fiind din această lume, se pare că ceea ce filozofia chineză numește un înțelept este o persoană de o ordine foarte diferită de Buddha al budismului și de sfinții religiei creștine. În mod superficial, acest lucru ar părea a fi valabil în special pentru înțeleptul confucianist.

De aceea, în antichitate, Confucius și confucianismul au fost atât de mult ridiculizați de către taoiști.

Totuși, aceasta este doar o viziune superficială asupra problemei. Filozofia chineză nu poate fi înțeleasă printr-o astfel de simplificare excesivă. În ceea ce privește principiul central al tradiției sale, dacă îl înțelegem corect, nu se poate spune că este în întregime lumesc, la fel cum, desigur, nu se poate spune că este în întregime transcendent. Este atât din această lume, cât și din cealaltă. Vorbind despre neo-confucianismul din dinastia Sung, un filozof l-a descris astfel: „Nu este despărțit de activitățile obișnuite de zi cu zi, dar se îndreaptă direct spre ceea ce a precedat Cerul“. Acesta este ceea ce a căutat filozofia chineză. Având acest tip de spirit, ea este în același timp extrem de idealistă și extrem de realistă, și foarte practică, deși nu într-un mod superficial.

Lumea aceasta și lumea cealaltă se află în contrast, asemenea realismului și idealismului. Sarcina filozofiei chineze este de a realiza o sinteză între aceste antiteze. Asta nu înseamnă că ele trebuie abolite. Ele continuă să existe, dar sunt integrate într-un întreg sintetic. Cum poate fi realizat acest lucru? Aceasta este problema pe care filozofia chineză încearcă să o rezolve.

Potrivit filozofiei chineze, omul care reușește această sinteză – nu doar în teorie, ci și practic – este înțeleptul. El este atât lumesc, cât și spiritual. Realizarea spirituală a înțeleptului chinez corespunde realizării sfântului în budism și în religiile occidentale. Însă înțeleptul chinez nu este cineva care se sustrage treburilor lumești. Caracterul său este descris prin expresia „înțelepciune lăuntrică și regalitate exterioară“. Cu alte cuvinte, prin înțelepciunea sa lăuntrică, el cultivă spiritualitatea; prin regalitatea sa exterioară, el acționează în societate. Nu este necesar ca înțeleptul să fie conducătorul efectiv al guvernului. Din perspectiva politicii practice, înțeleptul are rareori șansa de a fi în fruntea statului. Expresia „înțelepciune lăuntrică și regalitate exterioară“ înseamnă doar că cel care are spiritul cel mai nobil ar trebui, teoretic, să fie rege.

Dacă are sau nu în realitate șansa de a fi rege, acest lucru este lipsit de importanță.

Având în vedere faptul că, potrivit tradiției chineze, caracterul înțeleptului este definit prin înțelepciune lăuntrică și regalitate exterioară, sarcina filozofiei este de a ajuta omul să dezvolte acest tip de caracter. Prin urmare, ceea ce discută filozofia este ceea ce filozofii chinezi numesc *Tao* (Calea sau principiile fundamentale) ale înțelepciunii lăuntrice și regalității exterioare.

Această idee seamănă cu teoria platonice a filozofului-rege. Potrivit lui Platon, într-un stat ideal, filozoful ar trebui să fie rege sau regele ar trebui să fie filozof; iar pentru a deveni filozof, omul trebuie să urmeze o lungă perioadă de formare filozofică, până când mintea sa este „convertită” de la lumea lucrurilor schimbătoare la lumea ideilor eterne. Astfel, atât pentru Platon, cât și pentru filozofii chinezi, sarcina filozofiei este de a forma omul cu caracterul de „înțelepciune lăuntrică și regalitate exterioară”. Totuși, potrivit lui Platon, atunci când filozoful devine rege, o face împotriva voinței sale – cu alte cuvinte, este o sarcină impusă și presupune un mare sacrificiu. Această idee era împărtășită și de taoiștii antici. Există o poveste despre un înțelept care, fiind rugat de locuitorii unui stat să le devină rege, a fugit și s-a ascuns într-o peșteră de munte. Dar oamenii au găsit peștera, l-au alungat cu fum și l-au forțat să accepte această sarcină dificilă (*Lü-shih Ch'un-ch'iu*, I, 2). Aceasta este o asemănare între Platon și taoiștii antici și reflectă caracterul spiritual, transcendent, al filozofiei taoiste. Urmând tradiția principală a filozofiei chineze, neo-taoistul Kuo Hsiang din secolul al III-lea d.Hr. a revizuit acest punct de vedere.

Potrivit confucianismului, sarcina zilnică de a se ocupa de treburile sociale în cadrul relațiilor umane nu este ceva străin de înțelept. Îndeplinirea acestei sarcini este însăși esența dezvoltării perfecțiunii personalității sale. El o îndeplinește nu numai ca cetățean al societății, ci și ca „cetățean al universului”, *t'ien min*, așa cum l-a numit Mencius. El trebuie să fie conștient de faptul că este

un cetățean al universului, altfel faptele sale nu ar avea o valoare super-morală. Dacă ar avea șansa de a deveni rege, ar sluji cu bucurie poporul, îndeplinindu-și astfel datoria atât ca un cetățean al societății, cât și ca un cetățean al universului.

Cum ceea ce se discută în filozofie este *Tao*-ul (Calea) înțelepciunii interioare și a regalității exterioare, rezultă că filozofia trebuie să fie inseparabilă de gândirea politică. Indiferent de diferențele dintre școlile filozofiei chineze, filozofia fiecărei școli reprezintă, în același timp, gândirea sa politică. Acest lucru nu înseamnă că în diferitele școli de filozofie nu există metafizică, etică sau logică. Înseamnă doar că toți acești factori sunt conectați cu gândirea politică într-un fel sau altul, la fel cum *Republica* lui Platon reprezintă întreaga sa filozofie și, în același timp, este gândirea sa politică.

De exemplu, Școala numelor era cunoscută pentru faptul că se complăcea în argumente precum „un cal alb nu este un cal”, care pare să aibă foarte puțină legătură cu politica. Cu toate acestea, liderul acestei școli, Kung-sun Lung, „dorea să extindă acest tip de argument pentru a rectifica relația dintre nume și fapte, cu scopul de a transforma lumea”. Vedem astăzi în lumea noastră cum fiecare om de stat spune că țara sa vrea doar pace, dar de fapt, când vorbește despre pace, el se pregătește adesea pentru război. Aici, așadar, există o relație greșită între nume și fapte. Potrivit lui Kung-sun Lung, acest tip de relație greșită ar trebui rectificată. Acesta este de fapt primul pas spre transformarea lumii.

Deoarece subiectul filozofiei este Calea înțelepciunii interioare și a regalității exterioare, studiul filozofiei nu este doar o încercare de a dobândi acest tip de cunoaștere, ci și o încercare de a dezvolta acest tip de caracter. Filozofia nu este pur și simplu ceva ce trebuie *cunoscut*, ci și ceva ce trebuie *experimentat*. Nu este doar un fel de joc intelectual, ci ceva mult mai serios. Așa cum a subliniat colegul meu, profesorul Y.L. Chin, într-un manuscris nepublicat: „Filozofii chinezi erau cu toții, la diferite niveluri, Socrate. Asta